अत्रापि केचिदिच्छन्ति दत्त्वा पुष्पाञ्जलित्रयम् ।
पूर्व्वोक्ता दश शङ्खाद्या मुद्राः सन्दर्शयेदिति ॥"
इति श्रीहरिभक्तिविलासे ८ विलासः ॥

महारात्रिः, स्त्री, (महत्यां प्रलयावस्थायां राति आत्मस्वरूपं ददाति सुप्तशक्त्या सर्व्वान् जीवानात्मरूपेणावस्थापयति त्रायते पञ्चपर्व्वलक्षणाया अविद्याया सकाशात् रक्षतीति । त्रै+इ ।) ब्रह्मलयोपलक्षिता महाप्रलयरात्रिः । इति चण्डीटीकायां नागोजीभट्टः ॥ महत ईश्वरस्य रात्रिः । ब्रह्ममरणोपलक्षिता रात्रिरित्यर्थः । इति देवीमाहात्म्यटीकायां विद्याविनोदः ॥ अपि च ।
"ब्रह्मणाञ्च निपाते च महाकल्पो भवेन्नृप ! ।
प्रकीर्त्तिता महारात्रिः सा एव च पुरातनैः ॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते प्रकृतिखण्डे ५ अध्यायः ॥
(दुर्गा । यथा च मार्कण्डेये । ८१ । २० ।
"महारात्रि ! महाविद्ये ! नारायणि ! नमोऽस्तु ते ॥")
अर्द्धरात्रात् परं मुहूर्त्तद्वयम् । यथा,—
"अर्द्धरात्रात् परं यच्च मुहूर्त्तद्वयमुच्यते ।
सा महारात्रिरुदिता तद्दत्तमक्षयं भवेत् ॥"
इति तन्त्रम् ॥
आश्विनशुक्लाष्टमी । नवरात्रम् । यथा,—
"शुक्लाष्टमी चाश्विनस्य नवरात्रं तु तस्य वै ।
महारात्रिर्महेशानि ! कालरात्रिं शृणु प्रिये ! ॥"
इति शक्तिसङ्गमतन्त्रम् ॥

महाराष्ट्रः, पुं, (महान् भूयान् प्रशस्तो वा राष्ट्रः । महत् राष्ट्रं यत्रेति वा ।) देशविशेषः । मारहाट्टा इति भाषा ॥ यथा,—
"नैर्ऋते द्रविडानर्त्तमहाराष्ट्राश्च रैवतः ।
जवनः पह्लवः सिन्धुः पारसीकादयो मताः ॥"
इति ज्योतिषतत्त्वे कूर्म्मचक्रम् ॥

महाराष्ट्री, स्त्री, (महाराष्ट्रस्तद्देश उत्पत्तिस्थानत्वेनास्त्यस्या इत्यच् । गौरादित्वात् ङीष् ।) जलपिप्पली । इति राजनिर्घण्टः ॥ शाकभेदः । मारांटी इति भाषा । अस्या गुणः । कफवायुनाशित्वम् । इति राजवल्लभः ॥ (विषयोऽस्या यथा,—
"जयन्ती मुण्डिरी वासा बृहती च गुडूचिका ।
महाराष्ट्री जम्बुरसैस्तथा नीलोत्पलद्रवैः ॥"
इति वैद्यकरसेन्द्रसारसंग्रहे शूलाधिकारे पञ्चात्मकरसे ॥ महाराष्ट्राणामियमिति । महाराष्ट्र । अण् ङीप् ।) अष्टादशभाषान्तर्गतभाषाविशेषः । यथा, साहित्यदर्पणे ६ परिच्छेदे ।
"आसामेव तु गाथान्तु महाराष्ट्रीं प्रयोजयेत् ।
अत्रोक्ता मागधी भाषा राजान्तःपुरचारिणाम् ॥"

महारिष्टः, पुं, (महान् अरिष्टः ।) महानिम्बविशेषः । तत्पर्य्यायः । कैटर्य्यः २ रामणः ३ रमणः ४ गिरिनिम्बः ५ शुक्लसालः ६ । अस्य गुणाः । कटुत्वम् । तिक्तत्वम् । कषायत्वम् । शीतलत्वम् । लघुत्वम् । सन्तापशोषकुष्ठास्रकृमिभूतविषापहत्वञ्च । इति राजनिर्घण्टः ॥

महारुद्रः, पुं, (रुद्राणां महान् स्वयं ईश्वर इत्यर्थः इति महारुद्रः ।) महादेवः । यथा,—
"महाकाल्या महाकालश्चणकाकाररूपतः ।
माययाच्छादितात्मा च तन्मध्ये समभागतः ॥
महारुद्रः स एवात्मा महाविष्णुः स एव हि ॥"
इति निर्व्वाणतन्त्रम् ॥

महारूपः, पुं, (महत् महत्तत्त्वादिरूपमस्य ।) शिवः । इति महाभारते तस्य सहस्रनामस्तोत्रम् । १३ । १७ । ३४ ॥ (महद्रूपं यस्य ।) अतिशयरूपयुक्ते, त्रि ॥

महारूपकं, क्ली, (महत् रूपकं यत्र ।) नाटकम् । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

महारोगः, पुं, (महान् घोरानिष्टकारकः रोगः । यद्वा, महा जन्मान्तरीणभुक्तावशिष्टातिशयपातकेन जनितः रोगः ।) पापरोगः । स चाष्टविधो यथा । उन्मादः १ त्वग्दोषः २ राजयक्ष्मा ३ श्वासः ४ मधुमेहः ५ भगन्दरः ६ उदरः ७ अश्मरी ८ । इति शुद्धितत्त्वे नारदः ॥ (यथा च आश्वलायने । २ । ७ । १७ ।
"महारोगेण वाभितप्तः प्राश्नीयादन्यतरां गतिं गच्छति ॥"
"महारोगेण क्षयकुष्ठादिनेति" तद्वृत्तौ गार्ग्यनारायणः ॥ विषयोऽस्य यथा,—
"महारोगाष्टके कासे ज्वरे श्वासातिसारके ॥"
अस्य व्याख्यायां यथा,—
"वातव्याध्यश्मरीकुष्ठमेदोदरभगन्दराः ।
अर्शांसि ग्रहणीत्यष्टौ महारोगाः प्रकीर्त्तिताः ॥"
इति वैद्यकरसेन्द्रसारसंग्रहे यक्ष्मणि रत्नगर्भपोट्टलीटीका ॥)

महारोगी, [न्] पुं, (महा रोगः क्षयादिरस्त्यस्येति । महारोग+इनिः । महारोगयुक्तः । यथा,—
"क्रियाहीनस्य मूर्खस्य महारोगिण एव च ।
यथेष्टाचरणस्याहुर्म्मरणान्तमशौचकम् ॥"
इति शुद्धितत्त्वधृतकूर्म्मपुराणवचनम् ॥

महारोमा, [न्] पुं, (महान्ति रोमाणि वृक्षादिरूपाणि विराटरूपे यस्य ।) शिवः । इति महाभारते तस्य सहस्रनामस्तोत्रम् । १३ । १७ । ८८ ॥ (महान्ति रोमाण्यस्य ।) बृहद्रोमयुक्ते, त्रि ॥ (कृतिरातस्य पुत्रविशेषः । यथा, भागवते । ९ । १३ । १७ ।
"मरोः प्रतीपकस्तस्माज्जातः कृतरथो यतः ।
देवमीढस्तस्य पुत्रो विश्रुतोऽथ महाधृतिः ॥
कृतिरातस्ततस्तस्माम्महारोमा च तत्सुतः ॥")

महारौरवः, पुं, (रुरूणामयं इति । रुरु+अण् । महान् रौरवः । तत्र गता जीवाः क्रव्यन्नामकैरुरुभिः पीड्यन्ते अत एवास्य तथात्वम् ।) नरकविशेषः । इत्यमरः । १ । ९ । १ ॥ महान् रौद्रो रवोऽत्र महारौरवः मनीषादित्वात् द्रलोपः । इति भरतः ॥ अपि च ।
"महारौरवसंज्ञन्तु अधोऽर्द्धं ताम्रसंपुटम् ।
धम्यते खदिराङ्गारैर्गुरुदारापनायकः ॥
देवद्रव्यापहारी च पच्यते कालमक्षयम् ॥"
इति वह्निपुराणे पापनाशनवृषदानाध्यायः ॥

महार्घं, त्रि, (महान् अधिकः अर्घो मूल्यमस्य ।) महामूल्यम् । इति मेदिनी ॥ घे, १० । (यथा, कथासरित्सागरे । १२ । १४५ ।
"ततस्तस्मै महार्घाणि रत्नानि सुबहूनि च ।
विभीषणो ददाति स्म मथुरां गन्तुमिच्छते ॥")

महार्घः, पुं, (महान् अर्घो मूल्यमादरो वास्य ।) लावकपक्षी । इति विश्वः ॥

महार्णवः, पुं, (महान् सुविशालः अर्णवः ।) महासमुद्रः । यथा,—
"आघूर्णितो वा वातेन स्थितः पोते महार्णवे ॥"
इति मार्कण्डेयपुराणे देवीमाहात्म्यम् ॥
(महान् अर्णव इव । प्रसादादिगुणबाहुल्यात् तथात्वम् ।) शिवः । इति महाभारते तस्य सहस्रनामस्तोत्रम् ॥ (कूर्म्मरूपिभगवन्नारायणस्य दक्षपदोद्भवः जनपदः । यथा, मार्कण्डेये । ५८ । ३२ ।
"सौरष्ट्रा दरदाश्चैव द्राविड़ाश्च महार्णवाः ।
एते जनपदाः पादे स्थिता वै दक्षिणेऽपरे ॥")

महार्द्धः, पुं, (महान् विपुलोर्द्धोऽस्य ।) वृक्षविशेषः । इति शब्दचन्द्रिका । महाजा इति भाषा ॥

महार्द्रकं, क्ली, (महत् आर्द्रकम् ।) वनार्द्रकम् । अस्य गुणाः । अग्निदीपनत्वम् । धारकत्वम् । रूक्षत्वम् । वायुकफनाशित्वञ्च । इति राजवल्लभः ॥

महार्व्वुदं क्ली, (महत् अर्व्वुदम् ।) दशार्व्वुदम् । शतकोटिसंख्या । इति ज्योतिषम् ॥

महार्हं, क्ली, (महान् अर्हः मूल्यं मर्य्यादा वास्य ।) श्वेतचन्दनम् । इति राजनिर्घण्टः ॥ (महामूल्यवति, त्रि । यथा, महाभारते ।१।२१०।२९।
"महार्हाभरणोपेतौ विरजोऽम्बरधारिणौ ॥")
महापूजायोग्यम् । यथा, रामायणे ।१।६६।१०।
"यस्माद्भागार्थिनो भागान् नाकल्पयत मे सुराः ।
वराङ्गाणि महार्हाणि धनुषा शातयामि वः ॥"
"महार्हाणि महापूजायोग्यानि ।" इति तट्टीकायां रामानुजः ॥)

महालयः, पुं, (महतां जैनानामालयः । महान् आलय इति वा ।) विहारः । (महतां योगिप्रभृतीनामालयः ।) तीर्थः । (महदादीनां लयो यस्मिन् ।) परमात्मा । इति मेदिनी । ये, १२५ ॥ सौराश्विनीयकृष्णपक्षः । यथा, भविष्ये ।
"येयं दीपान्विता राजन् ! ख्याता पञ्चदशी भुवि ।
तस्यां दद्यान्न चेद्दत्तं पितॄणां वै महालये ॥"
महालये कन्यागतापरपक्षे । इति तिथ्यादितत्त्वम् ॥

महालक्ष्मीः, स्त्री, (महती लक्ष्मीः ।) राधा । नारायणशक्तिः । यथा,—
"यन्मायया मोहिताश्च ब्रह्मविष्णुशिवादयः ।